

امام علی علیه السلام از نگاه عالمان اهل سنت

حجت الاسلام والمسلمین رحمت الله ضیائی ارزگانی*

اشاره

برخی شخصیت‌ها را با توجه به سعه وجودی و اندیشه‌های انسانی بلندشان، نمی‌توان در قالب قوم، مذهب، فرهنگ و تمدن خاصی محدود نمود. امام علی علیه السلام الگوی کامل انسانیت است که نه تنها اهل سنت، بلکه غیرمسلمانان نیز در برابر عظمت این بزرگمرد تاریخ سر فرود آورده‌اند. ابن ابی‌الحدید می‌گوید: «من چه بگویم درباره مردی که همه فضیلت‌ها به او منتهی می‌شود و هر مکتب و هر گروهی خود را به او منسوب می‌نماید. آری؛ اوست رئیس همه فضیلت‌ها...»^۱ وی در جایی دیگر می‌گوید: «من چه بگویم درباره مردی که اهل همه مذاهب غیر اسلامی که در جوامع اسلامی زندگی می‌کنند، به او محبت می‌ورزند و حتی فلاسفه‌ای که از ملت

* دانش‌آموخته سطح ۴ حوزه علمیه.

۱. ابن ابی‌الحدید؛ شرح نهج البلاغه؛ ج ۱، ص ۱۶.

اسلامی نیستند، او را تعظیم می نمایند...»^۱ از این رو باید شخصیت و فضایل ایشان را از نگاه مذاهب مختلف اسلامی بازخوانی و بررسی نمود. در این نوشتار کوشیده ایم شخصیت بزرگ انسانی - اسلامی امام علی علیه السلام را از نگاه علمای بزرگ اهل سنت تحلیل و بررسی نماییم.

فضایل برتر

در جهان اسلام شخصیت‌های بزرگی، از یاران و اصحاب رسول اعظم صلی الله علیه و آله وجود دارند که مورد تکریم آن حضرت هستند، اما هیچ کدام به اندازه علی علیه السلام از منظر رسول خدا صلی الله علیه و آله جایگاه بلندی ندارند؛ چنانکه جناب احمد حنبل در باره فضایل امام علی علیه السلام می نویسد: «بدان حد که برای علی بن ابی طالب فضایل آمده است، برای هیچ یک از یاران رسول خدا نیامده است»^۲.

زمخشری درباره شخصیت امام علی علیه السلام می گوید: «من چه بگویم درباره مردی که فضایل او را دشمنانش از راه کینه جویی و حسد انکار کردند و دوستانش از بیم جان؛ باز از میان دو کتمان آن قدر فضیلت های وی انتشار یافته که شرق و غرب عالم را فراگرفته است»^۳.

اولین مؤمن

از فضایل بسیار مهم امام علی علیه السلام، ایمان آوردن به پیامبر صلی الله علیه و آله به عنوان اولین فرد از مردان و اقامه نماز با آن حضرت بود؛ جنابش اولین مؤمن

۱. همان؛ ص ۲۸ و ۲۹.

۲. احمد بن حنبل؛ فضائل امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام؛ ص ۹.

۳. جمعی از دبیران؛ داستان غدیر؛ ص ۲۸۴.

و اولین کسی بود که ایشان را تصدیق نمود. برخی از دانشمندان و مورخان اهل سنت هم چون طبری در این باره با سند متصل از ابن عباس آورده است: «أَوَّلُ مَنْ صَلَّى»: «علی نخستین کسی بود که نماز را اقامه نمود».^۱ هم چنین از جابر نقل کرده است که پیامبر صلی الله علیه و آله روز دوشنبه به رسالت مبعوث شد و علی علیه السلام روز سه شنبه نماز خواند: «بعث النبی صلی الله علیه و آله یوم الاثنين، وصَلَّى عَلَیَّ یوم الثلاثاء».^۲

از دیگر علمای اهل سنت که به این مسئله تصریح نموده، هیشمی است. او در کتاب مجمع الزوائد مستند به ابن عباس می نویسد: «أَوَّلُ مَنْ أَسْلَمَ عَلَیَّ»:^۳ «علی نخستین کسی است که اسلام آورد».

ابوالحسن ندوی امام علی علیه السلام را به عنوان اولین فردی معرفی می کند که بعد از خدیجه علیها السلام به پیامبر صلی الله علیه و آله ایمان آورد: «ثمَّ أَسْلَمَ عَلَیَّ بن ابی طالب - رضی الله عنه - و هو یومئذ ابن عشر سنین...»:^۴ «سپس علی بن ابی طالب اسلام آورد. او در این هنگام ده سال داشته است».

مقدسی می نویسد: «أَوَّلُ ذَكَرٍ مِنَ النَّاسِ آمَنَ بِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله عَلَیَّ بن ابی طالب»:^۵ «نخستین کسی که از مردان به پیامبر صلی الله علیه و آله اسلام ایمان آورد، علی ابن ابی طالب بود».

عبد ربه اندلسی می نویسد: «و هو أول من شهد أن لا إله إلا الله وأنَّ محمدًا

۱. محمد بن جریر طبری؛ تاریخ الطبری؛ ج ۲، ص ۳۱۰.

۲. حاکم نیشابوری؛ المستدرک علی الصحیحین؛ ج ۳، ص ۱۲۱.

۳. علی بن ابی بکر هیشمی؛ مجمع الزوائد؛ ج ۹، ص ۱۰۲.

۴. ابوالحسین علی ندوی؛ السیرة النبویة؛ ص ۱۸۳.

۵. مطهر بن طاهر مقدسی؛ البدء والتاریخ؛ ج ۴، ص ۱۴۵.

رسول‌الله: ^۱ «علی اولین کسی است که شهادت داد خدایی جز خدای تبارک و تعالی نیست و محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرستاده اوست».

عفیف‌کندی نقل کرده است:

در روزگار جاهلیت وارد مکه شدم و میزبانم عباس بن عبدالمطلب بود و ما دو نفر در اطراف کعبه بودیم. ناگهان دیدم مردی آمد در برابر کعبه ایستاد و سپس پسری را دیدم که آمد و در طرف راست او ایستاد. چیزی نگذشت زنی را دیدم که آمد و در پشت سر آنها قرار گرفت و من مشاهده کردم که این دو نفر به پیروی از آن مرد، رکوع و سجود می‌نمودند. این منظره بی‌سابقه حس کنجکاوی مرا تحریک کرد که جریان را از عباس بپرسم. او گفت: آن مرد، محمد بن عبدالله و آن پسر، برادرزاده او و زنی که پشت آنهاست، همسر محمد است. سپس گفت: برادرزاده‌ام می‌گوید: روزی خواهد رسید که خزانه‌های «کسری» و «قیصر» را در اختیار خواهد داشت. ولی به خدا سوگند روی زمین کسی پیرو این آیین نیست، جز همین سه نفر. سپس راوی گوید: ای کاش من چهارمین نفر آنها بودم.^۲

حق‌مداری و حق‌محوری امام علی عَلَيْهِ السَّلَام

فخر رازی، نجات و هدایت را در پیروی از امام علی عَلَيْهِ السَّلَام می‌داند و به صراحت می‌نویسد:

«وَمَنْ اقْتَدَى فِي دِينِهِ بِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَقَدْ اهْتَدَى وَالِدَلِيلِ عَلَيْهِ قَوْلُهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ اِدْرِ الْحَقَّ مَعَ عَلِيٍّ حَيْثُ دَارَ»^۳ «هر کس در دینش به

۱. ابن عبد ربّه اندلسی؛ عقد الفرید؛ ج ۵، ص ۶۱.

۲. ابن حجر عسقلانی؛ الإصابه فی تمییز الصحابه؛ ج ۴، ص ۴۲۵.

۳. فخر رازی؛ مفاتیح الغیب؛ ج ۱، ص ۱۸۰.

علی بن ابیطالب اقتدا کند، حتماً هدایت می شود. دلیل آن هم سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله است که فرمود: خدایا حق را آن جا قرار ده که علی است.»

وی در مورد اثبات حکم بلند خواندن «بسم الله» در نماز می نویسد:

«وَعَمَلَ عَلِيٌّ بِنُ أَبِي طَالِبٍ مَعَنَا، وَمَنِ اتَّخَذَ عَلِيًّا إِمَامًا لِدِينِهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى فِي دِينِهِ وَنَفْسِهِ»^۱ «عمل علی بن ابی طالب با ماست. هر کس علی را امام خود قرار دهد، قطعاً به دستگیره محکمی در دین و جانش دست یافته است.»

همیشی با استناد سخن پیامبر صلی الله علیه و آله نوشته است: «عَلِيٌّ مَعَ الْحَقِّ أَوْ الْحَقُّ مَعَ عَلِيٍّ حَيْثُ كَانَ»^۲.

غزالی در اثبات جایگاه امام علی علیه السلام و اینکه ایشان محور حق است، به سخن رسول الله صلی الله علیه و آله تمسک نموده و گفته است: «وَقَالَ -عَلَيْهِ السَّلَامُ- فِي حَقِّ عَلِيٍّ: اللَّهُمَّ أَدِرْ الْحَقَّ مَعَ عَلِيٍّ حَيْثُ دَارَ»^۳.

مولوی درباره معیار حق بودن امام علی علیه السلام می سراید:

تو ترازوی احد خو بوده‌ای
بل زبانه هر ترازو بوده‌ای^۴

علم امام علی علیه السلام

یکی از احادیثی که جایگاه علمی امام علی علیه السلام را تبیین می کند، حدیث «سلونی» است. حاکم در مستدرک می نویسد: «أَبُو الطُّفَيْلِ عَامِرُ بْنُ وَائِلَةَ

۱. همان؛ ج ۱، ص ۱۸۲.

۲. علی بن ابی بکر همیشی؛ مجمع الزوائد؛ ج ۷، ص ۲۳۵.

۳. محمد غزالی؛ المستصفی؛ ص ۱۷۰.

۴. جلال‌الدین محمد بلخی؛ مثنوی معنوی؛ دفتر اول، بیت ۳۹۸۲، ص ۱۷۷.

قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا، قَامَ فَقَالَ سَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي، وَلَنْ تَسْأَلُوا بَعْدِي مِثْلِي... هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَالٍ»^۱.

ابن کثیر در تفسیر خود به دو طریق مختلف حدیثی را از آن حضرت نقل کرده که فرمود: «لَا تَسْأَلُونِي عَنْ آيَةٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَلَا سُنَّةٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَّا أَتَيْتُكُمْ بِذَلِكَ»^۲. «از هیچ آیه‌ای از قرآن و از سنتی از پیامبر خدا ﷺ از من نخواهید پرسید، مگر اینکه پاسخ آن را می‌دهم».

ابونعیم اصفهانی در حلیة الأولیاء می‌نویسد: علی علیه السلام می‌گفت: «وَاللَّهِ مَا نَزَلَتْ آيَةٌ إِلَّا وَقَدْ عَلِمْتُ فِيهِمْ أَنْزَلْتُ، وَأَيْنَ أَنْزَلْتُ، إِنَّ رَبِّي وَهَبَ لِي قَلْبًا عَقُولًا وَلِسَانًا سَوِيًّا»^۳. «سوگند به خدا آیه‌ای نازل نشده، مگر اینکه من می‌دانم که درباره چه کسی و در کجا نازل شده است؛ زیرا پروردگارم به من قلب بسیار گیرا و زبان بسیار گویا عنایت کرده است».

ابن حجر در صواعق گفته است: «به جز علی علیه السلام هیچ یک از اصحاب نگفته است: «سلونی»»^۴. «از من بپرسید».

امام علی علیه السلام باب و دروازه علم نبی است. رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا»^۵. یکی از علما و محققان بزرگ اهل سنت پیرامون این حدیث شریف کتاب بسیار محققانه‌ای به نام «فتح الملک العلی»

۱. حاکم نیشابوری؛ المستدرک علی الصحیحین؛ ج ۲، ص ۳۸۳.

۲. ابن کثیر؛ تفسیر القرآن العظیم؛ ج ۷، ص ۴۱۳.

۳. ابونعیم اصفهانی؛ حلیة الأولیاء؛ ج ۱، ص ۶۷.

۴. ابن حجر هیثمی؛ الصواعق المحرقة؛ ج ۲، ص ۳۷۱.

۵. حاکم نیشابوری؛ المستدرک علی الصحیحین؛ ج ۳، ص ۱۳۷.

بَصِيحَةَ بَابِ مَدِينَةِ الْعِلْمِ عَلَيَّ» تألیف کرده است.

جان پیامبر صلی الله علیه و آله

بر اساس تفسیر مستند به روایات، مقصود از «انفسنا» در آیه مباحله، امام علی علیه السلام است. بسیاری از علمای اهل سنت، ذیل این آیه مبارکه «فَمَنْ حَاكَبَكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لْغَنَاتِ اللَّهِ عَلَيَّ الْكَازِبِينَ»^۱ به این حقیقت تصریح نموده‌اند؛ چنانکه زمخشری جریان مباحله را چنین نقل نموده است:

پیامبر صلی الله علیه و آله حرکت کرد، در حالی که حسین را در آغوش داشت و دست حسن را گرفته بود و فاطمه پشت او حرکت می‌کرد و علی پشت سر فاطمه و پیامبر صلی الله علیه و آله می‌گفت: هنگامی که من دعا کردم، شما آمین بگویید. اسقف نجران گفت: ای گروه مسیحیان! من چهره‌هایی را می‌بینم که اگر خدا بخواهد، کوهی را برای این چهره‌ها زیر و زبر کند، خواهد کرد. پس با آنها مباحله نکنید که هلاک شوید؛ به گونه‌ای که تا روز رستاخیز دیگر یک مسیحی بر زمین باقی نخواهد ماند»^۲.

۱. آل عمران: ۶۱: «پس کسانی که درباره عیسی - بعد از آنکه آگاهی برای تو حاصل شده و به برهانی که همگان را کافی است دست یافتی - با تو محاجه کنند و بر الوهیت او اصرار ورزند، بگو: بیایید ما پسرانمان را فرا خوانیم و شما پسرانتان را و ما زنانمان را و شما زنانتان را و ما خودمان را و شما خودتان را، آن‌گاه دعا کنیم و لعنت خدا را بر آن گروهی که در دعوت خود دروغ‌گویند، قرار دهیم».

۲. محمود بن عمر زمخشری؛ *الکشاف*؛ ج ۱، ص ۳۶۸.

تقابل با اهل بیت علیهم‌السلام در هر زمان و هر مکان، خسارت جبران‌ناپذیر خواهد داشت؛ چنانچه اسقف به این نتیجه رسید. وهابیان که تمام تلاش‌شان را در جهت دشمنی با اهل بیت علیهم‌السلام و محو آثار آن بزرگواران گذاشته‌اند، باید منتظر عواقب آن باشند.

شجاعت علی علیه‌السلام

یکی از فضایل امام علی علیه‌السلام که در صدر اسلام موجب پیشرفت و گسترش دین شد، شجاعت آن حضرت است. بلاذری می‌گوید: «عرب به این حقیقت اقرار و اعتراف دارد که علی علیه‌السلام شجاع‌ترین مردم است. در روز بدر، ولید بن عتبه بن ربیعہ را از پای در آورد و عبیده را بر کشتن شبیه بن ربیعہ یاری نمود...»^۱

معاویه می‌گوید: «هیچ کسی با علی علیه‌السلام نبرد نکرد، مگر اینکه به دست او کشته شده است»^۲.

ابن ابی‌الحدید می‌گوید: «...چه کسی مانند علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام است؟ در حالی که دوست و دشمن اتفاق دارند که او شجاع‌ترین فرد بشر است»^۳.

عینی می‌گوید: «علی علیه‌السلام امیرالمؤمنین، پسر عمو و برادر رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، ... یگانه‌ای از شجاعان مشهور و زاهدان مذکور و یکی از سابقین در اسلام بود»^۴.

۱. احمد بن یحیی بلاذری؛ انساب الاشراف؛ ص ۱۲۱.
۲. محمد بن جریر طبری؛ تاریخ الطبری؛ ج ۴، ص ۲۹.
۳. ابن ابی‌الحدید؛ شرح نهج البلاغه؛ ج ۱۵، ص ۲۷۴.
۴. محمود بن احمد العینی؛ عمدة القاری؛ ج ۲، ص ۱۴۷.

صالحی شامی می گوید:

علی علیه السلام حامل پرچم بزرگ رسول خدا صلی الله علیه و آله در جنگ‌ها بود. با آن پرچم در میان دریای دشمن پیش می‌رفت. در تمام جنگ‌ها در کنار رسول خدا صلی الله علیه و آله حضور داشت و نیکو امتحان می‌داد، در جنگ احد با رسول خدا صلی الله علیه و آله بر مرگ بیعت کرد. او از شجاع‌ترین مردم بود. هیچ کس با او مبارزه و نبرد نکرد، مگر اینکه او را از پای درآورد.^۱

عمرو بن دینار می گوید: «أَشْجَعُ النَّاسِ الرَّبِيبُ وَأَسْلَهُمْ عَلِيٌّ (رضی الله تعالی عنهما) وَالْبَاسِلُ فَوْقَ الشُّجَاعِ»^۲ «شجاع‌ترین مردم زبیر است و باسل‌ترین مردم علی است و باسل، بالاتر از شجاع است».

ابن عباس می گوید:

علی علیه السلام دارای چهار ویژگی است که هیچ کسی غیر از او این ویژگی‌ها را ندارد: او اول عربی و عجمی است که با رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز خواند؛ او کسی است که در هر جنگ پرچم رسول خدا صلی الله علیه و آله در دستش بود؛ او کسی است که در روزی که همه فرار کردند، با رسول خدا صلی الله علیه و آله صبر و پایداری کرد؛ او کسی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله را غسل داد و در قبر گذاشت.^۳

مولانا جلال الدین محمد بلخی خطاب به امام علی علیه السلام می گوید:

در شجاعت شیر ربانیستی در مروت خود که داند کیستی؟^۴

۱. محمد بن یوسف صالحی؛ سبیل الهادی والرشاد؛ ج ۱، ص ۲۸۸.

۲. ابن ابی الدنیا؛ مکارم الاخلاق؛ ص ۵۸.

۳. خلیل بن ابیک صفدی؛ الوافی بالوفیات؛ ج ۲۱، ص ۱۷۸.

۴. جلال‌الدین محمد بلخی؛ مثنوی معنوی؛ دفتر اول، بیت ۳۷۳۲، ص ۱۱۷.

امروز که دشمنان اسلام از همه سو کشورهای اسلامی را مورد هجومه قرار داده و سرزمین های اسلامی مانند بیت المقدس را اشغال نموده اند، اگر سران و حاکمان کشورهای اسلامی رفتار شجاعانه امام علی علیه السلام را سر لوحه خویش قرار دهند و از غیرت و شجاعت ایشان الگو بگیرند، قطعاً دشمنان اسلام جرأت نخواهند کرد این گونه بر کیان مسلمانان بتازند و سرمایه های مادی و معنوی آنها را تاراج نمایند.